

ja maaseudun välillä. Analyysi osoittaa monia ristiriitaisin kehityskulkuja, eikä Soininvaarakaan ole täysin vakuuttunut idean käyttökelpoisuudesta.

Entä miten palkkojen markkinaehtoisuus voisi toteutua julkisissa sote-palveluissa? Markkinataloudessa kaikki tapahtuu kysynnän ja tarjonnan mukaan. Mutta kun julkisten palvelujen perusidea juuri on irrottaa nämä palvelut markkinalogiikasta, eli palvelut ovat tarjolla kaikille maksukyvyistä riippumatta. Hoitajien palkkoja voivat nostaa vain poliittiset markkinavoimat, vaalien kautta välittyvä poliittinen paine ja toisaalta hoitajien valmius vaihtaa työalaa kokemustensa takia. Yllättävän vähälle Soininvaara jättää muutenkin julkisen ja yksityisen välisen problematiikan pohittamisen.

Yksi Soininvaaran (eikä yksin hänen) ajatuksista on vastaan-sanottaman järkevä. Jokseenkin

kaikki pitävät progressivisen verotuksen kautta tapahtuvaa tulojen tasaamista oikeutettuna. Se tasaa hyvin tuloeroja keskituloisten ja suurituloisten välillä, mutta ei lainkaan pienituloisen ja vielä pienituloisemman välillä, koska kumpikaan ei maksa tuloistaan valtionveroa. Negatiivinen tulovero kääntäisi tulovirran asteikon alapäässä toisinpäin: valtio täydentäisi pieniä palkkatuloja.

Tätähän valtio on jo pitkään tehnyt, ay-liikkeen tuella: on työttömyyskorvausta, asumistukea, toimeentulotukea. Ongelmana on se, että tuet ovat vähitellen syntyneet tilkkutäkki, jonka kasautuvat edut ovat tehneet usein houkuttelevammaksi kuin pienipalkkaiset työt. Soininvaaran korostama polkuriippuvuus tekee tämän hybrikin perkaamisen todella vaativaksi tehtäväksi, mutta negatiivisen tuloveron avulla siitä voisi ehkä kehittyä trampoliini riippumaton sijasta.

Kaikkinensa Soininvaaran kirja on tuoreiden analyysien ja ideoiden runsaudensarvi ja sellaisenaan ansaitsi hyvin Tieto-Finlandia-ehdokkuutensa. Tähän lopuksi kirjaan yhden Osmo Soininvaaran pelkistyksistä:

”Thomas Piketty osoittaa, että vasemmistopuolueiden kannatuspohjan siirtyminen korkeasti koulutettuihin on häkellyttävän säännönmukainen ilmiö, joka on toteutunut lähes maassa kuin maassa. Hänen mukaansa on tultu tilanteeseen, jossa oikeistopuolueet edustavat pääomaa ja vasemmistopuolueet henkistä pääomaa – siis molemmat hyväosaisia. Ne, joilla ei ole takana kumpaakaan, ovat kääntyneet yhä enemmän kansallismielisten oikeistopopulististen puolueiden kannattajiksi. Suomessa perussuomalaisten kannatus työläisten keskuudessa on suurempaa kuin kummankaan virallisen vasemmistopuolueen.”

Globalisaation kiristytvä ruuvi

HANNU UUSITALO

Anu Kantola on nykyisen yhteiskunnallisen keskustelun kärkinimiä Suomessa. Hän on aktiivinen kolumnisti ja tutkija, jonka aiheenvalinnat ja tutkimukset antavat virikkeitä tietopohjaiseen pohdintaan yhteiskunnasta, sen ongelmista ja kehityssuunnista. Tähän kirjaan Kantola on koonnut tutkijaryhmän, joka etnografisen otteen avulla tarkastelee kahdeksan väestöryhmän mielenmaisemaa. Kirjan teemistä on tukenut Suomen Aka-

temian strategisen tutkimuksen neuvosto, jonka rahoittaman projektin ”Kansalaisuuden kuitut ja kuplat” yksi tuotos tämä teos on.

Helsingin Sanomissa ilmestyneessä näyttävässä arviossa Jaakko Lyytinen lanseerasi teoksen uutena Maamme kirjana.¹ Tämä on viestinnän professori Anu Kantolan syöttö suoraan Lyyti-

¹ Jaakko Lyytisen arvio kirjasta (Helsingin Sanomat 25.2.2022).

Anu Kantola & työryhmä
Kahdeksan kuplan Suomi
Yhteiskunnan muutosten syvät
tarinat
Gaudeamus, 2022

sen lapaan. Niin Topelius kuin Donnerkin saavat kirjassa sijansa.

Kirjan ydinkäsite on syvä tarina. Sitä kehittäli sosiologi Arlie Hochschild tutkiessaan Yhdysvaltain keskilännen taantu-

vien teollisuusalueiden asukkaista. Syvät tarinat ovat tarinoita oikeasta ja väärästä, kertomuksia kunniaa ja sitä uhkaavista voimista. Tavoitteena on ”kuvata niitä tunteita, jotka ihmisten kertomuksissa näyttävät kannattelevan heidän kokemustaan itsestään ja yhteiskunnasta. Syvissä tarinoissa tiivistyvät ylpeys, rakkaus, toivo, pelot, ärtymys, häpeä tai ahdistus, joita ihmiset kokevat, kun he yrittävät pärjätä ja käyttää oman kulttuurinsa tarjoamia työkaluja muutoksen kourissa.” (s. 26.) Tässä kirjassa etsitään yhteiskunnan muutosten synnyttämiä tarinoita Suomessa. Muutoksen perussyistä nähdään globalisaatiossa. Kirjoittajille se on objektiivinen perusvoima, joka aiheuttaa ihmisten elämää kiristävän ”ruuvin”. Sitä ei varsinaisesti tutkita, mitä haastatellut itse näkevät ruuvin kiristymisen takana, mutta tulokset viestivät, että syyt ymmärretään vaihtelevasti.

Kirjan pääotsikossa on ajateltu enemmän markkinointia kuin sisältöä. Teoksen tematiikka ei keskity eikä analysoi kuppia, itseensä kääpertyvien ideologisesti samanmielisten oikeassa olijoiden yhteisöjä. Tulokset eivät anna tukea ajatukselle, että tutkitut ryhmät muodostaisivat varsinaisia yhteisöjä, saati kuppia. Ryhmien sisällä on samansuuntaisia syviä tarinoita, mutta myös niiden välillä on samansuuntaisuutta. Yksilöllisen vaihtelun suuresta kirjosta tutkijat kuitenkin onnistuvat piirtämään kuvan ryhmien syvien kertomusten moodeista, tyyppillisistä syvien kertomusten piirteistä.

Tutkimuksen kohteeksi on valittu kahdeksan ryhmää, jotka ovat kokeneet yhteiskunnan rakennemuutoksia eri tavoin: hyvätuloiset johtajat ja asiantun-

nijat, keskituloiset kaupunkilaiset, paperityöläiset, yrittäjät, maahanmuuttajayrittäjät, maaseudun asukkaat, palvelualojen työntekijät ja kaupunkien pienituloiset. Haastattelut tehtiin vuosina 2017–2021² (30 paikkakunnalla, yhteensä 350). Haastattelut oli rajattu työikäiseen väestöön. Ne toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna. Teemana oli haastateltavan oma elämä työn ja toimeentulon näkökulmasta: tausta, koulutus, ammatinvalinta, työura ja nykyinen työ, sen muutokset ja merkitys omassa elämässä; kokemus yhteiskunnasta, erityisesti hyvinvointivaltiota, verotuksesta, työllisyydestä, äänestämistä, puolueista ja poliittisen järjestelmän toimivuudesta. Ote on kulttuurisosiologinen: kysytään, miten ihmiset tuottavat merkityksiä itselleen ja yhteiskunnalle. Tutkimus ei ole kattava: niin valitut ryhmät kuin haastateltujen teemat ovat ”kohdennettuja porauksia siihen, miten yhteiskunnan ja talouden rakenteiden muutokset koetaan eri tuloluokissa ja eri puolilla Suomea” (s. 267).³

Esillä on suuri kysymys: onko Suomea enää olemassa. Millainen kuva suomalaisten syvistä tarinoista sitten piirtyy? Yksi kahdeksaa ryhmää yhdistävä piirre on tunne elämän kiristymisestä. Toinen yhteinen piirre on työhön ja pärjäämiseen liittyvä kunnia, ylpeys, arvonnanto ja arvokkuus. Myös tutkituis-

ta ryhmistä huono-osaisin, lähiöiden pienituloiset, tuntevat ylpeyttä selviytymisestä ja vähällä pärjäämisestä.⁴

Elämän kiristymistä kuvataan vertauskuvallisesti ruuvin kasvavana puristuksena, maailmana, joka on entistä kovempi. Ruuvi ilmenee eri ryhmissä eri tavoin ja myös keinot hallita puristusta ovat erilaiset. Kirjoittajat tekevät monia mielenkiintoisia havaintoja ryhmien syvien tarinoiden moodeista. Hyvätuloisilla on vahva työmoraali, mutta suorituspainee ovat kovat. Keskituloiset pelkäävät muuttuvan työelämän aiheuttamia uhkia ja sosiaalista putoamista, joita yritetään hallita tunnollisella työotteella. Paperiteollisuuden työntekijöiden duunari-identiteetti on vahva, ja he rakentavat edelleen ammatillisen solidaarisuuden varaan.⁵ Yrittäjiä kannattelevat kovan työn, sitkeyden, rohkeuden ja itsellisyyden ihanteet. Samalla monet heistä kokevat, että yhteiskunnalta ei arvosteta liikaa heru. Tulovirran epävarmuus on monilla alati mielessä. Maahanmuuttajayrittäjien syvässä tarinassa on samoja piirteitä, mutta lisänä on jatkuva kamppailu hyväksytyksi tulemisesta. Maaseudun väestö kokee voimattomuutta ja yhteiskunnan jakautumisen tyhjentyvään maaseutuun ja kaupunkeihin, mutta tuntee samalla vahvaa juurtumista kotiseutuunsa. Kasvava väestöryhmä, palvelualojen työntekijät, kohtaavat mo-

2 *Aineiston keräyksen ajankohta selittanee osittain sitä, että kirjassa tulee esiin verraten paljon perussuomalaisuuteen liittyviä pohdintoja.*

3 *Selostus tutkimuksen tekotavasta on sijoitettu liitteeseen. Sen puutteena on, että teemahaastattelujen runkoa ei ole kerrottu. Sen julkittuominen olisi auttanut arvioimaan sitä, miten haastateltavia on johdateltu tutkimuksen teemoihin.*

4 *Tätä suomalaisen selviytymisen eetosta on laajemmin analysoinut Matti Kortteinen väitöskirjassaan Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyo kulttuurisena muotona. Helsinki: Hanki ja Jää, 1992.*

5 *Tämän ryhmän syvään tarinaan lienee vaikuttanut se, että haastatellut ovat säilyttäneet työnsä alan voimakkaassa rakennemuutoksessa. Irtisanottujen tarina olisi toisenlainen.*

nia epätyyppillisten työsuhteiden ongelmia, mutta ovat työhönsä sitoutuneita ja ylpeitä työstään, samalla kun monet ovat eräänlaisessa välitilassa etsiessään uusia mahdollisuuksia. Lähiöiden pienituloiset sinnittelevät monenlaisissa vaikeuksissa, monet ovat työttömiä ja yrittävät selviytyä byrokraattisessa tukiviidakossa.

Yksi mielenkiintoinen juoni kirjassa on suhtautuminen politiikkaan ja erityisesti hyvinvointivaltioon. Tässäkin tutkituilla ryhmillä on yhteisiä piirteitä. Kaikki tunnistavat hyvinvointivaltion merkityksen sosiaalisen ja taloudellisen turvallisuuden tuottajana, mutta myös siihen liittyviä ongelmia. Plusien ja miinusten saldo kuitenkin vaihtelee voimakkaasti ryhmien välillä. Keskituloisissa palkansaajissa on paljon hyvinvointivaltion mahdollistaman vapaamatkustuksen vieroksuntaa. Mielenkiintoista on, että johtajien ja asiantuntijoiden puheessa tämä viritys on vähäisempi ja pyrkimys pitää kaikki mukana on vahvempi. Tämä ero näiden ryhmien välillä ei vastaa sitä kuvaa, joka on saatu hyvinvointivaltion kannatusta koskevissa väestöä edustavissa tutkimuksissa. Yrittäjien hyvinvointivaltio on usein ankara verottaja ja laiskojen hyysääjä. Tässä he muistuttavat huipputuloisia, joita Kantola on yhdessä Hanna Kuuselan kanssa aiemmin tut-

kinut.⁶ Keikkatyöläiset ja pienituloiset tuntevat usein vierautta yhteiskunnasta ja sen kasvotomuudesta.

Kirjan tuloksia yhteen vetävässä luvussa Anu Kantola paitisi tiivistää ja vertaa eri lukujen tuloksia myös tulkitsee niitä laajemmasta näkökulmasta. Tässä keskustelussa osansa saavat niin Topeliuksen kuin Donnerinkin Suomi-analyysit, mutta keskeisenä näkökulmana on yhteiskunnan luokkarakenne ja sen muutokset. Keskustelu luokista jää kuitenkin epämääräiseksi. Luokat, kuten myös tutkimukseen valitut kahdeksan ryhmää, ovat ”objektiivisin” kriteerein muodostettuja. Olisi mielenkiintoista tietää, miten eri ryhmissä hahmotetaan yhteiskunnan valta- ja luokkarakenne tai kerrostuneisuus. Artikkeleista syntyy vaikutelma, että joissakin ryhmissä puhe luokista koetaan vieraaksi, toisissa se on näkyvämmän esillä, joskaan ei välttämättä sillä tavalla, kun luokista esimerkiksi sosiologiassa puhutaan.

Kirjan alussa esitettyyn kysymykseen Suomen olemassaolosta Kantola vastaa myönteisesti. ”Suomessa kansallinen tarina on ollut kansalaissodan opetuksen jälkeen myös tarina kompromisseista. Tämä 1900-luvun jälkipuoliskolla rakennettu kompromissien perinne selittää osal-

taan sitä, miksi Suomessa ei ole vahvaa näyttöä yhteiskunnan jakautumisesta kahteen leiriin [ei-kä kahdeksaan kuplaan, lisäys HU]. Yhteiskuntaa hallitsee laaja keskikerros, jossa sekoittuu keskiluokkaa ja työväenluokkaa. Vaikka yhtenäiskulttuuri ahdistaa, se on auttanut luomaan yhteiskunnan, joka on menynyt ihmisiä mukaan yhteiseen projektiin niin, että yhteiskunnassa on paljon myös luottoa yhteiseen elämään ja toisiin.” (s. 262).

Kirja on ajatuksia herättävä ja kohteisiinsa empaattisesti suhtautuva etnografinen tutkimus tutkittujen ryhmien mielenmaisemista. Se toimii iskevien metaforien avulla (syvä tarina, ruuvi). Tutkimuksessa rakennetaan kertomuksia globalisaation vaikutuksista työhön ja toimeentuloon. Tämä näkökulma lyö vahvan leimansa tuloksiin, joita kuvataan suuren ruuvin kiristysotteella. Pelkästään tämän kirjan valossa joutuisi ihmettelemään sitä kuvaa, joka muodostuu monenlaisista Suomea koskevista ”objektiivisista” tilastotiedoista tulonjakoineen, korkeine luottamuksineen ja onnellisuuksineen. Toisista lähtökohdista olisi päädytty toisenlaisiin kertomuksiin. Millaisia tarinoita olisi syntynyt esimerkiksi siitä, jos haastateltavia olisi viritetty pohtimaan Suomea maailman maiden joukossa tai Suomen viime vuosikymmenien muutosten suuntia?

6 Kantola, Anu & Hanna Kuusela: *Huipputuloiset. Suomen rikkain promille*. Tampere: Vastapaino, 2019.